

Sint-Bartholomeuskerk – Waanrode

1. Beknopte karakterisering

Typologie	hekken, hekpijlers, kerkhoven, omheiningsmuren, parochiekerken
Stijl	gotiek, neogotiek
Datering	16de eeuw, vóór WO I

Beschrijving

De driebeukige kerk heeft een westgevel geflankeerd door een doopkapel en toren, een schip van 3 traveeën, transept en koor met veelhoekig afgesloten apsis. De sacristie bevindt zich tussen koor en zuidtransept.

Van het oorspronkelijk gebouw uit de 16de eeuw bleven koor, noordtransept en de sacristie bewaard. Na een herstelling aan de oude kerk in 1870 werd ze voor het grootste deel vernieuwd onder leiding van architect Van Arenbergh uit Leuven in 1902. Het materiaal is baksteen met speklagen in zandsteen.

Hoofdaltaar uit eik, steen en marmer, 20ste eeuw.

Biechtstoel 19de eeuw – doopvont 13de eeuw – grafmonument 1549 – sacristiekast in eik uit de 19de eeuw – kerkmeesters bank uit eik 19de eeuw – Koorgestoelte eik 19de eeuw – preekstoel eik 1707.

Het orgel in de parochiekerk Sint-Bartholomeus te Waanrode (Kortenaken) is beschermd als monument.

Historische waarde

Door haar markant silhouet, opmerkelijk koloriet, omvangrijk volume en inplanting op een hoogte te midden van een ommuurd kerkhof bezit de Sint-Bartholomeuskerk een sterke beeld- en centrubepalende functie voor de dorpskern van Waanrode. De oostpartij vormt een mooie illustratie van 16de-eeuwse platteland gotiek.

Daarnaast is de laat neogotische uitbreiding uit 1902 bijzonder illustratief voor het oeuvre van provinciaal architect Augustin Van Arenbergh (1870-1937).

Historiek

Waanrode wordt, zoals de naburige gemeente Kersbeek-Miskom, voor het eerst vermeld in 1139 in een oorkonde van de abdij van Sint-Truiden, die vermoedelijk aan de basis lag van de kerstening van het dorp. In 1231 schonk Hendrik van Velpe het patronaatsrecht en de tienden van de parochie aan de in 1215 gestichte Cisterciënzerinnen-abdij van Maagdendal die ze tot het einde van het ancien régime in het bezit hield.

De oudste voorstelling van de parochiekerk dateert uit de periode 1650-1680 en is terug te vinden op kaart IV van het kaartboek van de abdij van Averbode. Het gaat om een summiere schets die een eenbeukige kerk met westtoren suggereert.

Voor de 17de eeuw (1649, 1670 en circa 1700) melden de archieven diverse herstellingswerken. In 1792 werd een nieuwe toren gebouwd naar ontwerp van architect J.H. De Brie uit Tienen. Deze classicistische toren is nog te zien op een foto van circa 1900 en dit in combinatie met het huidige laatgotische koor en een lager driebeukig schip met drie rondboogvensters en sporen van speklagen.

In 1844-1845 werd tegen de zuidwand van het koor in opdracht van de familie d'Arschot de Schoonhoven een polygonale grafkapel opgetrokken. Rond 1900 volgde een vergroting van de kerk door de Leuvense architect Augustin van Arenbergh (1870-1937) vooral bekend van zijn privé-opdrachten met art nouveau-inslag nl. het Instituut voor Bacteriologie (1897) te Leuven en de villa *Les Tilleuls* (1905) te Heverlee.

Van de oude kerk bleef enkel het laatgotische koor met noord-sacristie en vermoedelijk ook het noordtransept bewaard. In 1946 en ook meer recent werden herstellingen uitgevoerd.

Beschrijving

De plattegrond van de huidige kerk toont een rechthoekig koor met driezijdige sluiting, een drie traveeën tellend schip met als dwarskapellen uitgewerkte zijbeuken, twee uitspringende transeptarmen en een gedesaxeerde westtoren met aanleunende, halfronde doopkapel. Het koor wordt geflankeerd door een berging (oude sacristie) aan de noordzijde en een sacristie met aansluitende grafkapel van de familie d'Arschot de Schoonhoven aan de zuidzijde. Het geheel is opgetrokken in baksteen met een drukke ritmering met witnatuurstenen speklagen en afgedekt met natuurleien bedaking.

Het laatgotische, eind 16de eeuw gedateerde koor wordt belijnd door een hoge natuurstenen plint, speklagen, een cordonlijst ter hoogte van de onderdorpels en een natuurstenen kroonlijst waaronder een bakstenen muizentandfries. Hoge, door colonetten geflankeerde spitsboogvensters met eenvoudig (gerestaureerd) maaswerk en bovenaan afgeschuinde steunberen zorgen voor een sterke verticale articulatie. Uit dezelfde bouwperiode dateert de noordsacristie (nu berging) met lessenaarsdak en rechthoekig venstertje met negblokomlijsting alsook het uitspringende noordtransept met groot driedelig kruisvenster en kopgevel voorzien van top- en schouderstukken.

Bij de vergroting van de kerk in 1902 met driebeukig schip, zuidtransept en -sacristie, westtoren en halfronde doopkapel opteerde Augustin Van Arenbergh voor een neogotische vormgeving waarbij de vormkarakteristieken van de oudere oostpartij werden geïmiteerd. Opmerkelijk qua volumewerking is het over koor en middenbeuk doorgetrokken, op enkele dakkapellen na, ongearticuleerde zadeldak, de met dwarse zadeldaken afgewerkte zijbeuken in de as van de zuidelijke zijbeuk geplaatste westtoren.

In tegenstelling tot de meestal stereotiepe opstelling wordt de westwand verlevendigd door de trapsgewijze aaneenschakeling van de halfronde doopkapel, de tuitgevel met monumentaal spitsboogvenster van de middenbeuk en de rijzige, vierledige toren met ingesnoerde spits. Opmerkelijk is eveneens de dubbele toegang aan west- én zuidgevel via een Tudorboogportaal langs de zuidzijde bekroond met een Sint-Bartholomeusbeeld in een drielobbige nis.

De polygonale grafkapel aan de zuidzijde van het koor dateert uit 1844-45. De gecementeerde gevelvlakken tonen elk een decoratief uitgewerkt gietijzeren bovenlicht en een hardstenen gedenkplaat gevat in een spitsboogomlijsting.

Tegen de oostwand van het koor de grafsteen voor het gebeente van graaf d'Arschot Schoonhove, overgebracht in 1730, en van zijn echtgenote M.F. De Hoen de Carthils (+1729).

De driebeukige binnenruimte met diagonaal geplaatste zwarte natuurstenen tegelvloer wordt gestructureerd door een spitsboogarcade op gedrongen zuilen met polygonale sokkel en afgedekt met een houten spitstongewelf waarvan de ribben worden opgevangen door sober versierde consoles. De zijbeuken tonen houten kruisribgewelven op muurconsoles. Zware bundelpijlers bezet met halfzuilen markeren de overgang naar het transept met houten spitstongewelf.

Het koor, eveneens voorzien van een houten spitstongewelf en een spits-gebogen scheiboog telt drie brandglasramen met van links naar rechts voorstellingen van de Heiligen Albertus en Eduardus, Maria en Jozef en de Heiligen Paulus en Elisabeth. Het middelste met onderaan de initialen B en R, zou een schenking zijn van Bartholomeus Rocourt, van 1836 tot 1880 pastoor van Waanrode.

Vermoedelijk zijn de andere twee giften van de familie De Neeff, van 1876 tot 1919, eigenaar van het dorpskasteel. De overige glasramen tonen een witte beglazing met gele sierboord. Een brede, bakstenen gedrukte boog met flankerende pilasters met knopkapiteel verbindt de beuk met het westportaal.

Het orgeldoksaal is voorzien van een in hout en smeedijzer uitgewerkte balustrade met onderaan een boogfries. Een goubies ter hoogte van de kapitelen en een sjabloonboord aan de houten gewelven vormen de enige sporen van een polychrome afwerking.

Meubilair

- Hoofdaltaar met boven tabernakel expositietroon, aan weerszijden beeldje van Engel met Passiewerktuigen en in reliëf de symbolen van de Evangelisten. Op predella tekst in verband met eucharistie, begin 19de eeuw, eik, steen en marmer.
- Zuidelijk zijaltaar opgedragen aan de Heilige Antonius, begin 19de eeuw, eik.
- Noordelijk zijaltaar opgedragen aan Onze-Lieve-Vrouw, begin 19de eeuw, eik.
- Koorgestoelte met telkens vier zitplaatsen en hoofden van de evangelisten Johannes, Lucas, Marcus en Mattheüs in medaillons, eerste helft 19de eeuw, eik.
- Preekstoel met tegen klankbord Duif als symbool van de Heilige Geest en aan de kuip verbonden kruisbeeld, dateert van 1707, eik.
- Losse fragmenten van communiebank, eik.
- Drie biechtstoelen met in fronton respectievelijk symbool van de Rechtvaardigheid, Priesterlijke Macht en voorstelling van Gods oog, eerste helft 19de eeuw, eik.
- Doopvont met vier maskers tegen kuip, 13de eeuw, hardsteen.
- Vier obiïts van de familie d'Arschot de Schoonhoven.
- Grafsteen van Robert de Schoonhoven (+1549) en zijn echtgenote Anna van Nassau (+15..), voorstelling van de overledenen met hun wapenschilden, initialen en vier kwartieren op de hoeken, hardsteen.
- Orgel door P. Van Overbeek & Zoon, Mechelen, 1817. (beschermd door Koninklijk Besluit van 12/10/1981). Het betreft een in 1817 geplaatst orgel door Paul van Overbeek, documentair zeer belangrijk aangezien het enige bekende orgel is uit het oeuvre van Paul van Overbeek. J. Lostermans, schrijnwerker en vermoedelijk ook gevestigd in Mechelen, werd gelast met het maken van de orgelkast, het doksaal met

pastorale zone
KORTENAKEN

Hoeleden · Kersbeek · Kortenaken · Miskom · Ransberg · Stok · Waanrode

pijlers en balustrade en de kast van het positief. Tegen het einde van 1817 was het instrument volledig opgebouwd. Na de levering bleef Paul van Overbeek belast met het gewoon onderhoud en in 1831-1832 voerde zijn zoon Hendrik belangrijke werken uit waarbij het klein orgel of positief door een nieuw werd vervangen.

Begin 20ste eeuw werd het orgel verbouwd door F. Vos uit Zichem. In 1964 werden er restauratiewerken uitgevoerd door Bernard Pels-D'Hondt (Herselt) die ook voor het onderhoud instaat. Het betreft een in origine achtvoet kast voor het hoofdwerk met viervoet kast voor het rugpositief. Bij de bouw van een nieuw doksaal (als gevolg van de uitbreiding en het meer neogotisch maken van de kerk) is het rugpositief verdwenen en werd de hoofdwerkkast met de rug tegen de zijmuur geschoven. Van de hoofdwerkkast is de structuur van de hele rugzijde nog aanwezig, hoewel er heel wat verzaagd werd.

In de voet is de rugwand wel volledig verdwenen. Het dak is niet volledig in eik uitgevoerd en aan beide zijden van de klavieropening bevinden zich twee rijen registergaten. Het reciet is omgeven door een houten kast uit 1964, die samen met de nieuwe speeltafel (met naamplaatje) toen door het huis Vos uit Zichem werd gebouwd. Bij het uit elkaar halen van het secreet van het hoofdwerk werd binnenin een ingeplakt briefje gevonden (nu bewaard in kerkarchief) met daarop: "Gemaekt door P: van Overbeek/ en zoon Orgelmaeker/ tot Mechelen den i juni/ 1817". Onder het oorspronkelijk rugpositief was blijkbaar ook een chronogram aangebracht dat als volgt luidde: "aLLes In Meer Der Lof en gLorle Van t' opper Wezen opgereCht".

Kerkhof

Het kerkhof is omsloten met een met ezelsrug afgewerkte bakstenen muur, ter hoogte van de westelijke ingang voorzien van een hekken en pijlers met bolbekroning.

Bron

Onroerend Erfgoed, digitaal beschermingsdossier DB002150, Parochiekerk Sint-Bartholomeus met ommuurd kerkhof (PAESMANS G., 2001)

Onroerend Erfgoed Vlaams-Brabant, dossiernummer DB000635, Sint-Bartholomeuskerk orgel, Klasseringsvoorstel m.b.t. historische kerkorgels in het arrondissement Leuven.

Onroerend Erfgoed Vlaams-Brabant, dossiernummer DB000635, Sint-Bartholomeuskerk orgel, Parochiekerk St. Bartholomeus (historiek en beschrijving).

FAUCONNIER A. & ROOSE P. 1977: *Het historisch orgel in Vlaanderen, deel II b, Brabant - arron. Leuven*, Brussel, 255-260.

VERHAEGEN A. 1989: *Waanrode 1139-1795. De geschiedenis van een dorp, Waanrode*.

